

Ocjene, prikazi i skupovi

Fik Meijer, *Carevi ne umiru u postelji. Od Cezara do Romula Augustula 44. g. pr. Kr. – 476. g. posl. Kr.*, Zagreb: TIM press, 2013., 213 str.

Nizozemski povjesničar, Fik Meijer, vrtni znalac starog svijeta, nagrađen je nagradom *Oikos* za izvrsnost i približavanje povijesti toga razdoblja širem čitateljstvu.

U knjizi *Carevi ne umiru u postelji*, s podnaslovom *Od Cezara do Romula Augustula 44. g. pr. Kr. – 476. g. posl. Kr.*, Fik Meijer donosi pregled posljednjih dana osamdeset i sedam službenih careva. U najvažnijim crtama prikazane su državničke dužnosti, vojna karijera i privatni život svakog od njih. Knjiga se uglavnom temelji na izvorima i relevantnoj literaturi. Opis careva iz prvog stoljeća oslanja se na Svetonija, Tacita, te Diona Kasija, carevi iz drugog stoljeća prikazani su na temelju Diona Kasija, te djela *Carska povijest (Historia Augusta)*. Izvori za treće stoljeće bili su sirijski Grk Herodijan (koji je pisao o događajima od kraja drugog stoljeća do trideset osme godine trećeg stoljeća) i Aurelije Viktor. Eutropije se pokazao kao važan izvor informacija za treće i četvrto stoljeće. Autor je također uzео u obzir Laktancija i Euzebija iz Cezareje, dva kršćanska pisca koji daju svoje viđenje događaja iz trećeg i početka četvrtog stoljeća. Četvrto stoljeće prikazano je na temelju djela Amijana Marcelina i grčkog povjesničara Zosima koji je poslužio i kao izvor za veliki dio petog stoljeća. Ovo su samo neki izvori kojima se autor služio pri pisanju

knjige. Svi su izvori popisani u uvodnom dijelu uz komentare o tome kakve je zaključke mogao iz njih izvoditi.

Iako je riječ prvenstveno o rimskim carevima (Rimsko Carstvo službeno počinje 27. g. pr. Kr. Oktavijanom Augustom), knjiga započinje opisom posljednjih dana Julije Cezara (44. pr. Kr.), doživotnog diktatora, koji je uspostavio temelje Carstva. Podijeljena je na smislene cjeline, započinje prvim poglavljem pod naslovom „Julijevsko-klaudijevski carevi“, a završava zadnjim poglavljem pod naslovom „Podijeljeno Carstvo“. Autor zaključuje ovu nadasve lako čitljivu, interesantnu i zabavnu knjigu osvrtom „Kraj antičkog doba“.

Nit vodilja cijele knjige su zadnji dani života rimskih careva, a kroz stranice ovog djela objašnjava se kako je glad za vlašću i moći bila je jača od vječnog straha za vlastitu sigurnost, koliko su carevi bili (ne)dorasli unutarnjim i vanjskim problemima Carstva te kako su se stalno morali nositi s raznim pretendentima na prijestolje. Ovo djelo donosi i neke zanimljive crtice iz života careva. Tako možemo saznati zašto su po Neronu (car od 13. listopada 54.) gljive bile božja hrana, zbog čega je Vespazijan (car od 1. srpnja 69.) izrekao kasnije uvriježenu izreku *Pecunia non olet* („novac ne smrdi“), te kako je Didije Julijan (car od 28. ožujka 193.) mogao kupiti carsku vlast na dražbi. Heliogabal (car od 16. svibnja 218.) oženio se s tri žene i jednim muškarcem. Saznajemo da je Konstantin I (car od 25. srpnja 306.) prvi kršćanski car uzdignut

do božanstva, ili kako je pod Honorijem (car Zapadnog Rimskog Carstva od 17. siječnja 395.) došlo do razbijanja mita o vječnom Rimu, *Roma aeterna*, te kakvu su smrt prizvali sami svojim ponašanjem prema Senatu, vojsci i narodu. Sretnici koji su doživjeli da skončaju prirodnom smrću od bolesti ili starosti, poput npr. Septimije Severa (car od 9. travnja 193.), vrlo su rijetki. Neki su skončali izbodeni, neki otrovani, a neki uvidjevši da nemaju izlaza počinili su samoubojstvo, no unatoč brutalnim ubojstvima interesenata za prijestolje uvijek je bilo.

Knjiga je opremljena s dvadeset sedam ilustracija, popisom ilustracija, bibliografijom, kazalom, kartom Rima i kartom Rimskog Carstva, te genealoškim tablicama koje prikazuju obiteljska stabla Julijejsko-klaudijevskih careva, Antoninskih careva, dinastije Septimija Severa, i Konstantinske dinastija.

Fik Maijer je, prema vlastitim riječima, na temelju izvora prepričao za svakog cara najvažnije crtice iz privatnog i javnog života, kako bi naglasio izvjesnu povezanost između njihova života i smrti. Ovu podosta morbidnu temu autor je uspio prikazati na vrlo zanimljiv način i lako čitljivim stilom, stoga knjiga nije namijenjena samo ljudima od struke već širem čitateljstvu. Nadalje, knjiga nudi i jasan poredak vladavine svakog pojedinog cara. Preporučujem ovu knjigu svima koji se interesiraju za razdoblje Rimskog Carstva kako bi proširili svoje znanje o slavnim carevima i s ove druge, ništa manje zanimljive strane.

Sunčana Cvetnić

Andrea Feldman, *Imbro Ignjatijević Tkalac. Europsko iskustvo hrvatskog liberala (1824-1912)*, Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2012. – Riječ na promociji, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 13. ožujka 2013.

»On je nizak, izuzetno mršav i fizički vrlo iscrpljen, slabašan, dugog blijedog lica, plave kose, visokog čela, plavih očiju, špicastog nosa, širokih usta i slabih zuba, nosi naočale zlatnih okvira i slijep je na jedno oko. Hoda povijen, ima uzak plavi brk, i jako je živahan u svom ponašanju.« Tako je Zemaljski sud u Beču u studenome 1862. opisao bjeGUNCA pred zatvorskom kaznom od šest mjeseci zbog »zločina uznemiravanja javnog reda i mira i radi prekršaja agitacije«: »Prije no što je počeo izdržavati kaznu, nestao je bez da je rekao kamo ide i da je otkrio svoje boravište.« Doduše, Tkalac se uskoro pojavio na izdržavanju kazne, pa mu je drugi put suđeno, i onda je otišao – u Rusiju, potom u Pariz i napokon se skrasio u Italiji.

Imbro Ignjatijevića Tkalca nema na Wikipediji, kao da se još od devetnaestog stoljeća nastavio skrivati i živjeti put političkog emigranta, nepoželjnog i u domovini i u svijetu, a jedino što se na sveprisutnoj virtualnoj enciklopediji spominje u vezi s njime jest u kronologiji na srpskome jeziku uz datum „16. mart“: »U Beču počeo izlaziti dnevni list “Ost und Vest”. List je pokrenuo i uređivao Karlovčanin Imbro Ignjatijević Tkalac, a potpomagali su ga srpski knez Mihailo Obrenović i biskup Josip Juraj Štrosmajer«.

Upravo je zbog toga lista naš bjeGUNAC, Imbro Ignjatijević Tkalac, i

nastradao te bio optužen, osuđen i zatvoren. Sigurno mu nije bila olakotna okolnost suradnja sa srpskim knezom i hrvatskim biskupom, a njegova ga je usmjerenost slavenofilstvu i panslavizmu te ideji južnoslavenske suradnje i stvaranja jedinstvene južnoslavenske zajednice vjerojatno i stajala da i danas bude zaboravljeni junak naše povijesti. Doduše, ne bih bio pravedan i dokraja iskren ako bih ustvrdio da Tkalac, odnosno njegove *Uspomene iz mladosti* nisu povremeno korištene u nastavi povijesti i u udžbenicima, odnosno čitankama iz povijesti. U tom je djelu s kraja 19. stoljeća već ostarjeli hrvatski politički emigrant sjajno opisao stanje u Hrvatskoj u prvoj polovici svoga stoljeća, romantičarski i katkad s pretjerivanjima, ali to je ono što naša nastava povijesti voli, osobito kad treba govoriti o slavnoj nacionalnoj prošlosti. A ima i lijepih opisa svakodnevice. Knjiga je izašla na njemačkom u Leipzigu 1894, a na hrvatskom se pojavila u tri izdanja: 1925. u Beogradu, u izdanju Srpske književne zadruge, u prijevodu i pod uredničkom paskom Josipa Matasovića, uglednog hrvatskog povjesničara, u tom času docenta beogradskog univerziteta, točnije Filozofskog fakulteta u Skopju; 1945. u Zagrebu, u izdanju Matice hrvatske, u prijevodu Josipa Ritiga, s predgovorom i komentarima Stanka Dvoržaka, publicista koji se bavio osobito karlovačkim temama; napokon 2002. u Karlovcu, u izdanju Gradske knjižnice i Matice hrvatske u tom gradu – to je izdanje, pod naslovom *Mladenačke uspomene iz Hrvatske*, priredila Andrea Feldman, čiju knjigu o

europskom iskustvu Imbre Ignjatijevića Tkalca danas predstavljamo.

A tko je zapravo bio Imbro Ignjatijević Tkalac, osim što je »pokrenuo i uređivao« *Istok i Zapad* na njemačkome u Beču početkom šezdesetih godina 19. stoljeća, pa onda morao bježati, da se više nikad ne vrati u domovinu koju je toliko volio i za kojom je, poput svakog pravog emigranta, duboko čeznuo?

Evo kako ga naziva naša autorica: novinar, urednik, pisac, politički mislilac, u naslovu je istaknuto i da je bio liberal, naziva ga i emigrantom, austroslavistom, slavjanofilom i panslavistom, mladim liberalnim intelektualcem, poliglotskim kozmopolitom, ali i prenosi riječi Dragojle Jarnević da je Tkalac bio »fantašta neki bez svakoga posla izvan čitanja knjigah nu za malu korist«. A ipak, koristilo mu je to čitanje knjiga, obrazovanje, i formalno i osobno (Tkalac nije nikada završio studij u Heidelbergu, ali je i bez toga ulazio u vrh obrazovane hrvatske elite). Poznavao je nekoliko jezika, njemački, talijanski, francuski, ruski i dr., dopisivao se s brojnim kulturnim i javnim djelatnicima svoga vremena, pokušavao mijenjati ustaljene navike i modernizirati hrvatsko društvo. Nije to bio lak zadatak, kao što nije ni danas makar nam je stanovništvo sada već skoro stoposto pismeno, a i obrazovna je struktura uvelike podignuta, osobito u posljednjih nekoliko godina od uvođenja bolonjskog sustava i pomalo nekontroliranog širenja mreže visokoškolskih institucija.

Tkalac je, ističe A. Feldman, pokazivao veliko zanimanje za humanističke i društvene znanosti – povijest, filologiju, filozofiju, teologiju, političke znanosti,

pravo, pedagogiju. Bio je dugogodišnji tajnik zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore i pisao djela ekonomske tematike, koja su djelomice i danas aktualna. Neka su nedavno prevedena i objavljena u značajnim stručnim bibliotekama. Snažno je vjerovao u obrazovanje i isticao potrebu da se u hrvatski puk širi prosvjećivanje, a osobito se povoljno izražavao o francuskoj upravi u Ilirskim pokrajinama – u njima je bila uvedena vladavina prava, jednakost i sloboda za cjelokupno stanovništvo što je, smatrao je Tkalac, neobično važna stvar. Tako je već u mladosti počinjao prezirati apsolutističku vladavinu Habsburgovaca, makar će kasnije neko vrijeme služiti u javnoj službi, i to upravo u vrijeme neoapsolutizma.

Knjiga Andree Feldman govori prije svega o Imbri Tkalcu i njegovim europskim iskustvima. No govori nam i o Hrvatskoj i Habsburškoj monarhiji njegova vremena, o izazovima i lutanjima liberalnih krugova, njihovim sukobima sa snagama reakcije, poglavito onima koje su bile pod utjecajem ili na neki način povezane s dvorom. Autorica ističe da su liberali 19. stoljeća posvuda u Europi, pa tako valjda i u nas, »bez iznimke... bili prijatelji slobode i entuzijastički su radili za ideju napretka«. Njihov je prvenstveni cilj bio ustavni poredak, vladavina prava, jednakost pred zakonom, slobodna trgovina, političke slobode, a tek potom i zalaganje za republikanski ustroj. Nesporna je veza između liberalizma i nacionalizma, i svi su liberali odreda podržavali »u ime slobode, a protiv tiranije, nacionalnu nezavisnost i želju naroda da žive s vladom koju su sami izabrali« – a

osobito je takva bila želja mnogih malih potlačenih naroda u velikim europskim višenacionalnim carstvima: Habsburškoj monarhiji / Austro-Ugarskoj, Rusiji i Osmanskom carstvu. I tu je Imbro Ignjatijević Tkalac imao široko polje za svoju djelatnost i pisanje prijedloga što i kako reorganizirati Monarhiju (u pravcu federalizma), što s Osmanskim carstvom, kako riješiti nacionalne probleme u Rusiji...

»Velika očekivanja i gorka otrežnjenja pratila su Tkalčevu ambiciju da pokrene novine u Beču«, ističe A. Feldman na početku poglavlja u kojem je obradila tu važnu epizodu Tkalčeva života. Bio je to prvi takav pothvat nekoga Hrvata u glavnom gradu Monarhije, nekako otpočetak osuđen na propast jer nije imao dovoljno pristaša ni u domovini, a pogotovo ne u državnom središtu. Bilo je to vrijeme nakon ukidanja neoapsolutizma, vrijeme kada se činilo kako je i u Podunavskoj monarhiji napokon ostvariva teza da se »jedino u narodnosti može sloboda zametnuti i ukorijeniti«, kako je u *Karlovački viestnik* preneseno u jednom članku iz nekih čeških novina. U svoje je novine, simbolično nazvane *Istok i Zapad* naš junak uložio sav svoj imetak, a još je nešto posudio i zadužio se. Računao je i na pomoć nekih patriota, napose biskupa Josipa Jurja Strossmayera, baruna Metela Ožegovića i drugih, a tražio je pomoć i izvan Hrvatske, u obrenovićevskoj Srbiji. Autorica ističe da ipak nije potvrđeno kako je uistinu i dobio sredstva od kneza Mihaila.

Pojava Tkalčeva lista ukazivala je »na nade i aspiracije svih Južnih Slavena ne

samo Hrvata«, smatra Andrea Feldman. U njemu je vlasnik i urednik, ujedno i glavni tekstopisac, postavljao mnoga pitanja, napose o sudbini Austrije – i isticao je da to »nije ni germanska niti romanska država, kao što nije bila ni slavenska ni mađarska«. Smatrao je da se ta i takva država ne treba boriti protiv nacionalne ideje, nego upravo suprotno: da treba »pomiriti ideje nacije i države, što se može postići jedino kulturom«. I zato je Tkalac inzistirao na jednakim pravima za razvoj kulture svih naroda u Monarhiji. Nije to trebala biti njemačka država, niti je trebala stvoriti nekakav amalgam – trebala je zapravo dati mogućnost svima da se jednako razvijaju, »postići jednakost za sve nacije koje u njoj žive« kako to ističe autorica.

Zbog ovakvih svojih stavova Tkalac je bio optužen za razne stvari – uvredu njegovog veličanstva vladara, kršenje javnog reda i mira te uznemiravanje javnosti, širenje panslavističkih ideja, »provođenje interesa Slavena protiv njemačke i mađarske nacije na osoran i nestrpljiv način«, napade na državnu administraciju i dr. Kazna ni nije mogla biti blaža od zatvorske, a list je počeo trpjeti i golem financijski teret. Bio je, kao i njegov gazda i urednik, osuđen na propast, samo što nije uslijedila odmah, nego je list nastavio izlaziti još tri godine, do 1865. pod urednikovanjem Aleksandra Sandića, novinara i prevoditelja koji je završio sveučilište u Beču, radio kao tajnik Vuka Karadžića a kasnije bio profesor Srpske gimnazije u Novom Sadu. Imbro Ignjatijević Tkalac nakon zatvora je, kao što sam već i rekao, krenuo je u avanturu političkog emigranta.

Rusija, Francuska, Italija, susreti s Garibaldijem, Kossuthom i drugima, potraga za poslom, pisanje za *Sankt Petersburskije Vjedomosti*, napokon posao savjetnika za tisak i slavenska pitanja Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Italije, i to na Kossuthovu preporuku. A život u političkoj emigraciji nikada nije užitak, čak ni ako se pronade dobro plaćen posao – čovjeku nedostaje javni forum, uvijek je samo stranac. Nostalgija je s vremenom postajala sve jača, protiv nje se Tkalac borio dopisivanjem s hrvatskim političkim i javnim djelatnicima, povremenim susretima s onima koji su dolazili u Rim i Italiju ili su tamo boravili, primjerice Strossmayerom, Medom Pucićem, Franom Miklošičem. Naravno, i pisanjem uspomena na djetinjstvo i mladost u Hrvatskoj, o čemu sam nešto natuknuo na početku. Želio je tim djelom prikazati Hrvatsku stranoj javnosti, koja ju je često krivo promatrala, želio je svojoj domovini pokloniti „upotrebljivu prošlost“, kako to ističe autorica. Želio je popraviti loš hrvatski imidž na Zapadu. A želio je, vjerojatno, i ostaviti uspomenu na sebe samoga. I to u dobrom svjetlu.

Evo što o Tkalčevoj sudbini u izgnanstvu veli autorica, Andrea Feldman: »... čini se da je Tkalac brzo zaboravljen. Ipak, Hrvati nisu odbacili Tkalca. Mnogo gore, bili su posve ravnodušni prema idejama koje je slijedio i promicao. Od onoga što je predlagao, malo je toga našlo put do hrvatske politike.« A promicao je ideje slobode, liberalizma, jednakosti i građanskih prava, slobode i odgovornosti tiska, antiklerikalizma, vjerske tolerancije i otvorenosti prema drugima, širenja obrazovanja. Je li

s njime uistinu »umrlo liberalno 19. stoljeće«, kako kaže autorica, možemo raspravljati, ali – na temelju svega što se u ovoj knjizi može pročitati – nema sumnje da je Andrea Feldman posve u pravu kada kaže da je »Imbro Tkalac, začetnik modernog liberalizma u Hrvatskoj, bio strastveni liberal i instiktivni, ali do srži – Europejac«. Čestitam autorici i izdavaču na ovoj knjizi, iskreno je preporučujem svima – ne samo da ćete doznati mnoštvo informacija o sudbini jednog nadasve zanimljivog i zanemarenog lika hrvatske povijesti, nego ćete se zasigurno zamisliti i nad poviješću i sadašnjim mogućnostima liberalnog puta naše domovine.

Damir Agičić

Joint History Project i povijesne čitanke, Pula, 18. i 19. svibnja 2013.

U Puli je 18. i 19. svibnja održan seminar za učitelje povijesti u organizaciji CDRSEE – Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe / Centra za demokraciju i pomirenje u Jugoistočnoj Europi. Uz organizatore projekta na seminaru su bili i predstavnici Hrvatske udruge nastavnika povijesti Tamara Janković, predsjednica HUNP-a, i Krešimir Erdelja, urednik hrvatskog izdanja čitanke i član odbora za nastavu povijesti pri CDRSEE. Treba istaknuti i nazočnost voditelja projekta Antonisa Hadjiyannakisa iz Grčke. Seminar se odvijao u pulskom hotelu Brioni.

Svrha ovih seminara koji se već nekoliko godina organiziraju diljem Hrvatske jest predstavljanje rada na povijesnim

izvorima prikupljenim u ovim jedinstvenim povijesnim čitankama. Naime, tijekom višegodišnjeg projekta povjesničari i drugi stručnjaci s područja Jugoistočne Europe (od Rumunjske do Grčke i Slovenije) prikupljali su povijesne izvore koji nam u čitankama na jednom mjestu pružaju nov, multiperspektivan pogled na povijesne događaje i procese. Specifičnost ovih seminara su aktivne radionice i suvremen način rada na materijalima. Tako učitelji mogu dobiti na uvid pregršt novih materijala, ali i osvježiti svoja metodička znanja te upoznati i neke nove načine rada.

Program prvoga dana započeo je uvodnim riječima kojima su se sudionici obratili Krešimir Erdelja, Antonis Hadjiyannakis i Tamara Janković. U prvom predavanju »Nastava suvremene povijesti Jugoistočne Europe: četiri povijesne čitanke« Erdelja je predstavio prisutnima čitanke i sam projekt. Snježana Koren s Katedre za metodiku nastave povijesti Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, članica Odbora za nastavu povijesti, održala je zanimljivo stručno predavanje »Multiperspektivnost, interpretacije, kontroverza«. S. Koren je pripremila izlaganje o povijesti i njezinim interpretacijama na primjeru hrvatskih udžbenika u različitim povijesnim razdobljima otkrivajući nam nijanse u frazeologiji i oblikovanju rečenice koje ideološki razotkrivaju autora, politički i povijesni kontekst, a na sličan je način prikazala historiografske interpretacije pojedinih događaja u svijetu. Naglasivši da je svaki događaj u svojoj prirodi neutralan, istaknula je da se kao povjesničari

uglavnom susrećemo s interpretacijama, odnosno konstruktima određenih događaja. Usprkos višestoljetnoj tendenciji nastave povijesti da kao proces vodi k jednoj jedinstvenoj interpretaciji, jedan od najvažnijih zadataka u suvremenoj nastavi trebalo bi biti oblikovanje aktivnog učenika (subjekta), koji će se na nastavi susretati s izvorima i tako razvijati povijesno mišljenje i multiperspektivnost. Koren je istaknula rad na izvorima kao dominantan trend u nastavi povijesti koji se uvodi u programe tijekom posljednjih dvadeset godina.

Uslijedila je radionica „Kako koristiti izvore u čitankama: Balkanski ratovi“. Učitelji su poput učenika radili u manjim grupama analizirajući zadane izvore te predstavljajući izvore koje su prepoznali kao najprimjerenije za određene pod teme (npr. uzroci, sudionici, tijekom rata, svakodnevni život, posljedice...). Nakon rada u grupama uslijedila je kratka diskusija.

Posljednja radionica prvoga dana bila je „Suđenje Osmanskom Carstvu“. Erdelja je osmislio zanimljivu radionicu u formi suđenja. Sudionici su podijeljeni na obranu, tužioce te suce. Optužba je dobila zadatak služeći se izvorima iz čitanke sastaviti optužnicu za Osmansko Carstvo, dok je obrana trebala osmisliti obranu, ili barem olakotne okolnosti za određene optužbe. Suci su vrednovali izlaganja te na kraju bodujući odabrali uvjerljiviju stranu. Bila je to dinamična, zanimljiva i poučna radionica.

Drugi dan seminara započeo je predavanjem i radionicom Tamare Janković na temu „Holokaust u zemljama Jugoistočne Europe“. Budući da ova

tema izaziva razne kontroverze i smatra se izuzetno osjetljivom temom, učitelji povijesti iz ove su radionice mogli zaista puno naučiti o načinu obrade ovakvih sadržaja u nastavi.

Posljednju radionicu održala je Sonja Bančić, voditeljica Županijskog aktiva nastave povijesti. Njezina tema bila je „Pojava modernih nacija u Europi – nacionalne ideologije“, a kroz izlaganje i rad u grupama koji je uslijedio sudionici su mogli vidjeti neke od načina na koje bi se ove čitanke mogle primijeniti kao dodatni sadržaj u nastavi. I ova je radionica završila diskusijom.

Stručni skup *Joint History Project i povijesne čitanke* zaslužuje posebnu pohvalu zbog odlične organizacije, stručnih predavanja i radionica, ali i neformalne atmosfere koja je među našom „srmežljivom“ publikom potaknula komunikaciju, suradnju, dijalog i diskusije.

Sanja Pereša Macuka

CRNA KRALJICA, OŠ „Gračani“, 14. 9. 2013

U subotu 14. rujna 2013. godine održan je tradicionalni osmi zagrebački međunarodni maketarski kup *Crna kraljica* u Osnovnoj školi „Gračani“ u Zagrebu. Kup je održan u organizaciji Hrvatske udruge vojnih minijaturista pod visokim pokroviteljstvom Gradske skupštine grada Zagreba čiji je predsjednik Darinko Kosor i otvorio manifestaciju.

Uobičajeno, posjetitelji su mogli uživati u vrhunskim maketarskim radovima maketara iz hrvatskih klubova te gostiju iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Češke,

Italije, Mađarske, Slovenije, Srbije i Poljske. Natjecateljskom dijelu je pristupilo sto trideset sedam maketara sa rekordnih četrjesto deset radova. Maketari su opet pokazali tehničku sposobnost i vrhunsko znanje povijesti, a isključivo kombinacija ova dva elementa daje izvrstan rad. Radovi su bili raspoređeni u više kategorija srodne maketarske i povijesne tematike. Stolove su ispunili zrakoplovi, tenkovi i brodovi iz razdoblja od Prvog svjetskog rata do sadašnjih sukoba na Bliskom Istoku. Veliku pozornost su privukle diorame, prikazi figura i tehnike u prirodnom okruženju. Autori vojnih figura su otišli i dalje u povijest, pokrivši razdoblje od antike do napoleonskih ratova. Za one koji ne vole vojnu tehniku, izloženi su civilni zrakoplovi i vozila, a ljubitelji izmišljenih svjetova vidjeli su veći broj „fantasy“ figura i SF letjelica. Posebno iznenađenje su predstavljale detaljno izrađene makete drvenih brodova u čiju je izradu utrošena velika količina vremena i novca. Broj djece i juniora svake godine raste što je pokazatelj da ovaj zanimljiv hobi ima osiguranu budućnost. Suci su imali težak posao ispravno ocijeniti sve makete, jer ne samo da je povećan broj radova, nego i kvaliteta istih.

Uz natjecateljske makete, u dvorani je bilo izloženo preko dvjesto radova organizatora te IPMS Austria i SVM Kranj. Zainteresirani su mogli naučiti nešto o bojanju figura u izvedbi člana ACME cluba Milano, te o društvenim igrama na stolu što su demonstrirali članovi UMS Agrama.

Klub željezničkih maketara Zagreb pobrinuo se za dodatna događanja uz

pomoć modula željeznica. Najmlađi su mogli uživati u prikazu vlakova iz serijala „Tomica i prijatelji“ što je omogućila obitelj Predović Drakulić iz Slovenije. Airsoft team „Suvorov“ predstavio je replike moderne ruske vojne opreme, a za izvorne izložke vojne opreme pobrinula se Hrvatska udruga kolekcionara militarije „Trolist“. Nastavljena je dugogodišnja suradnja s Vojnim muzejom MORH-a iz čijeg je fundusa prikazan veći broj oznaka postrojbi iz Domovinskog rata.

Otvaranje granica je rezultiralo dolaskom velikog broja stranih trgovaca koji su ponudili makete i pribor koje je teško nabaviti u Hrvatskoj. Održan je i buvljak – prodaja i razmjena maketarskih viškova.

Ovom prilikom predstavljen je prvi maketarski časopis u Hrvatskoj koji su izradili članovi Hrvatske udruge vojnih minijaturista. U prvom broju predstavljen je rad udruge te *Crna kraljica* kao najvažniji projekt. Slijede detaljni opisi maketa koje su izradili članovi. Ovim je i Hrvatska dobila kvalitetan časopis čime je stala uz bok europskim državama. Časopis je podijeljen kao nagrada na kupu.

Nakon završetka suđenja i obrade podataka, podijeljene su nagrade u svim kategorijama. Kao najbolji rad iz hrvatske vojne povijesti proglašena je bista generala Ante Gotovine koju je izradio maketar Tomislav Kušan. „The Best of HUVM“ u kategoriji u kojoj su se natjecali samo radovi organizatora natjecanja Hrvatske udruge vojnih minijaturista, dobio je Dalibor Čavić za dioramu francuske artiljerije iz doba Napoleona. Nagradu „Boris Šprem“ za najbolji rad

na natjecanju prema najvećem broju glasova sudačke komisije dobio je Roland Vlahović za drvenu maketu broda “HMS Alert 1777”.

U sklopu Dana tehničke kulture grada Zagreba, 15. rujna HUVM-a je primila nagradu Oton Kučera za promicanje tehničke kulture. Ovo je veliko priznanje svim članovima udruge koji su kroz izložbe, natjecanje *Crna kraljica*, škole maketarstva i ostala događanja promovirali maketarstvo, vojnu povijest i tehničku kulturu.

Osma *Crna kraljica* potvrdila je status najvećeg natjecanja na ovim prostorima i značajnog događanja iz područja vojne povijesti. Kvaliteta, broj natjecatelja i posjetitelja svake godine raste što daje motivaciju organizatoru da nastavi sa izvrsnim radom i u budućnosti. Vidimo se na devetoj *Crnoj kraljici* u rujnu 2014.

Vedran Runjić